

Inleiding op de brieven van Johannes

door: Kris Tavernier

1 - 3 Johannes

Thema

De drie brieven van Johannes houden zich bezig met de fundamenteën van het geloof. Dat heeft wellicht te maken met de situatie waarin ze geschreven zijn, nl. de aanwezigheid van dwaalleraars. 2 en 3 Johannes zijn wat in de schaduw komen te staan van 1 Johannes, door hun plaats¹ en door de beperktheid van hun opzet. Ze vormen echter een waardevolle aanvulling op het evangelie en op de eerste brief van Johannes. Ze werpen een verrijkend en verhelderend licht op de omstandigheden van die tijd. Bovendien bieden ze elk hun eigen bijdrage aan het christelijk denken.

De drie brieven zijn geschreven in het meest eenvoudige Grieks², maar geestelijk gezien hebben ze een bijzondere diepgang. Ze gaan alle drie over de gemeenschap die de gelovige mag kennen, zowel met God als met de medegelovigen (zie o.a. 1 Joh. 1:3-4). En anderzijds de gemeenschap die de gelovige *niet* moet hebben met de wereld en met de vijanden van het geloof. Zo geven deze drie brieven samen rijk onderwijs met betrekking tot de christelijke gemeenschap onder de gelovigen.

Schrijver

In de brieven die nu voor ons liggen wordt de naam van de schrijver niet vermeld, evenmin als in het evangelie van Johannes. Er is echter geen reden om eraan te twijfelen dat de schrijver Johannes, de discipel van de Heer Jezus was. Ten eerste was hij immers een ooggetuige van het leven van de Heer (1 Joh. 1:1). Ten

tweede lijkt de manier waarop hij met zijn eerste brief met de deur in huis valt, en de bewoordingen waarmee, sterk op die in het evangelie van Johannes (vgl. Joh. 1:1-4,18 met 1 Joh. 1:1-2). Ten derde is er duidelijke overeenstemming in het woordgebruik, de begrippen, de thematiek en het gedachtegoed tussen de drie brieven onderling, en ook met het evangelie. Vervolgens moet ook duidelijk zijn dat 2 Johannes en 3 Johannes van dezelfde schrijver zijn, doordat zij eenzelfde aanhef, woordgebruik, stijl en toon hebben. Ook getuigt de oudst bekende canonlijst van het Nieuwe Testament, het zg. Muratorisch fragment (ca. 200 na Chr.), ervan dat Johannes zowel de schrijver is van het evangelie als van de eerste brief. Ten slotte getuigen de vroege kerkvaders reeds ervan dat de geschriften die wij kennen als die van Johannes, zijn evangelie en zijn brieven (in het boek Openbaring staat zijn naam wel), afkomstig zijn van de discipel Johannes³. Alles samen genomen ligt het voor de hand om de discipel en apostel Johannes als de schrijver te aanvaarden van zowel het evangelie als van deze drie brieven.

In 2 en 3 Johannes stelt de schrijver zich voor als 'de oudste' (Gr. presbuteros), kennelijk was dat voldoende voor de geadresseerden om te weten wie de afzender was. Dat impliceert dat de schrijver algemeen bekend stond onder de gelovigen als 'de oudste', en ook als dusdanig werd aangeduid. Op een dergelijke manier werden de apostelen, de oudere generatie van mannen die met de Heer Jezus op aarde gewandeld hadden, (volgens geschiedkundige bronnen) aangeduid⁴ (vgl. 1 Petr. 5:1). Er zijn er dus niet velen van wie we de uitdrukking 'de oudste' mogen verwachten. Dat de schrijver zich zo noemt, kan aangeven dat hij als enige overgebleven is, wat dan op Johannes – die het langst

¹ Het is interessant op te merken dat de ordening van de brieven van Johannes te maken heeft met hun lengte. Op grond van het tijdstip waarop elke brief geschreven is, kunnen ze niet geordend worden. 1 Johannes kan dus *later* geschreven zijn dan 2 of 3 Johannes, we weten het niet.

² Volgens kenners van het Grieks is het Grieks in de brieven van Johannes het eenvoudigste van het Nieuwe Testament (het moeilijkste deel vormen de eerste vijf verzen van Joh. 1), terwijl er ook een Hebr. invloed merkbaar is. De totale Gr. woordenschat van het Nieuwe Testament bedraagt 5.437 woorden. Johannes gebruikt slechts 303 verschillende woorden in zijn drie brieven samen.

³ Er zijn nog heel wat argumenten aan te voeren, maar die laat ik verder rusten.

⁴ vgl. Joz. 24:31 en Richt. 2:7, waar de ouderen uit de generatie van Jozua ook zo genoemd worden. Er valt dan ook een verband te leggen tussen 1 Joh. 1:1 enerzijds (waar de schrijver zichzelf als *ooggetuige* voorstelt), en 2 Joh.:1 en 3 Joh.:1 anderzijds (waar de schrijver zichzelf als *oudste* voorstelt).

geleefd heeft – moet slaan.⁵ Ook het apostolisch gezag dat uit de drie brieven spreekt, kan maar aan weinigen toegeschreven worden.

Johannes heeft drie opvallende kenmerken

Een eerste opvallende kenmerk was zijn bijzonder liefdevolle hart. Is het misschien daarom dat de Heer Jezus zijn moeder Maria juist aan hem toevertrouwde (Joh. 19:26-27)? Hij had een grote liefde, zowel voor God (1 Joh. 5:2) en de Heer Jezus (Joh. 13:23; 20:2; 21:7, 20) als voor medegelovigen (o.a. 1 Joh. 2:9-10; 3:11-18; 2 Joh.:1; 3 Joh.:1). In zijn brieven noemt hij zijn lezers dan ook geliefde(n) (1 Joh. 2:7; 3:2, 21; 4:1, 7, 11; 3 Joh.:1, 2, 5, 11⁶). De kerngedachte van de brieven van Johannes is *liefde*, samen met *waarheid*. Gehoorzaamheid aan God is voor hem sterk verbonden met liefde voor de medegelovigen. En de liefde onder de gelovigen is dan ook prominent aanwezig in zijn brieven. In 1 Johannes spreekt hij de lezers ook nog aan met ‘kinderkens’⁷ (2:1, 12, 28; 3:7, 18; 4:4; 5:21) waaruit zijn vaderlijke zorg voor de gelovigen blijkt. Zijn brieven zijn meer liefdevol, herderlijk en pastoraal van aard dan onderwijzend en leerstellig. Daar waar hij leerstellingen geeft, gebeurt dit in een herderlijk kader.

Ten tweede is er zijn nederigheid. Noch in zijn evangelie, noch in zijn brieven, vermeldt hij zijn eigen naam. Het gaat hem duidelijk niet om hemzelf. Ook spreekt hij bij het doen en het belijden van zonden in

⁵ Aangezien er in die tijd veel valse brieven de ronde deden, wijst het gebruik van de term ‘de oudste’ erop dat de afzender zichzelf duidelijk kenbaar wilde maken; en zich niet, zoals wel eens beweerd wordt, in anonimiteit wilde hullen. Dat zou trouwens ook bijzonder vreemd zijn in brieven als 2 en 3 Johannes. Als hij inderdaad als de enige van die generatie nog in leven was (of als enige in die regio arbeide), dan is zijn bekendmaking (en dat geldt ook voor 1 Joh.) toentertijd voor iedereen duidelijk geweest.

⁶ Het is opvallend dat Johannes het woord ‘geliefde’ niet gebruikt in zijn tweede brief, wellicht omdat die aan een vrouw gericht was en dit mogelijk misverstand kon wekken. In plaats daarvan kan het woord ‘kuria’ (vert. ‘vrouw’) in vs. 1, 5 opgevat worden als een term van genegenheid, waaruit dan toch weer een liefdevolle houding blijkt.

⁷ Het is van belang hierbij op te merken dat het in deze gevallen om een ander Gr. woord gaat dan in 1 Johannes 2:13 en 18. In het eerstgenoemde geval wordt het woord ‘teknia’ gebruikt (verder enkel nog in Joh. 13:33 en Gal. 4:19), terwijl in de andere twee verzen het woord ‘paidia’ wordt gebruikt. Het woord ‘paidia’ komt 48 keer voor, voornamelijk in de evangeliën, verder in 1 Kor. 14:20, Hebr. 2:13-14; 11:23 en hier in 1 Johannes. Dit woord lijkt dan ook het meer courante woord voor de aanduiding van kinderen te zijn, waarbij het duidelijk om de leeftijd gaat. Het woord ‘teknia’ daarentegen wordt in de Bijbel steeds voor volwassenen gebruikt, waarbij het dus niet om de leeftijd gaat. Het gaat daarentegen steeds over een zorgzame houding.

de ‘wij-vorm’ (1 Joh. 1:9-10), waarbij hij zichzelf dus ook insluit en zich niet beter voordoet dan zijn geadresseerden. In het boek Openbaring noemt hij zich slechts een dienstknecht van Jezus Christus (1:1), en een mededienstknecht van de gelovigen (22:9); en dat ondanks de toch erg verheven openbaring die hij ontvangen had. Ook het gebruik van de term ‘de oudste’, niet die van ‘apostel’, toont aan dat hij zich niet liet voorstaan op zijn apostelschap, maar op het morele gezag dat hij als oudere gelovige in zijn weg met de Heer verkregen had.

Ten derde blijkt Johannes grote geestelijk autoriteit te hebben gehad. Zoals gezegd, heeft hij zich niet beroepen op zijn apostelschap. Desalniettemin blijkt zijn gezag duidelijk uit de drie brieven. Dat hij de geadresseerden van 1 Johannes aanspreekt met ‘kinderkens’, kan dit ondersteunen, hoewel het aspect van zorg daarbij toch op de voorgrond staat. Hij blijkt er echter niet voor terug te deinzen om de praktijken van Diotrefes aan de kaak te stellen, en dat in een persoonlijke confrontatie (3 Joh.:10).

Het mag een belangrijke les zijn voor leidinggevendenden vandaag dat het geestelijk gezag niet kan bestaan zonder een oprechte houding van liefde en nederigheid!

Adressering

In de eerste brief vinden we geen adressering, hoewel er feitelijk wel bepaalde lezers waren die Johannes op het oog had (mogelijk de christenen in Klein-Azië). Dat hij de geadresseerden uit 2 en 3 Johannes persoonlijk kende, is duidelijk; maar ook voor de geadresseerden van 1 Johannes was dit het geval. Ook wordt er geen plaats of tijd van schrijven genoemd, wat ons verder op weg zou helpen. Terwijl 2 en 3 Johannes typische brieven van toen zijn, zoals het in de Grieks-Romeinse wereld gebruikelijk was⁸, is dit bij 1 Johannes absoluut niet het geval. 1 Johannes lijkt meer op een verhandeling of op een uitgeschreven preek. Negen keer echter staat er toch uitdrukkelijk dat het geschrift als een brief – met een afzender en met ontvangers – bedoeld is (1:4; 2:1, 12-14, 26; 5:13).

Deze geadresseerden worden ons echter niet bekend gemaakt. Daardoor heeft 1 Johannes een erg breed en algemeen karakter, dat zich uitstrekt tot alle christenen. In tegenstelling tot 1 Johannes hebben 2 en 3 Johannes wel een uitgesproken adressering. 2 Johannes is gericht aan een gelovige vrouw (mogelijk een weduwe) met kinderen. Misschien heette deze vrouw ‘Eklekta’ (d.i.

⁸ 2 en 3 Joh. zijn de kortste boeken (brieven) van de Bijbel. Ze hebben de lengte van een standaardbrief uit die tijd, die geschreven kon worden op een enkelzijdig stuk papyrus (25 bij 20 cm.). Ze zijn opgesteld volgens het patroon van de standaardbrief uit de antieke wereld.

‘uitgekozen’), of ‘Kuria’⁹, waarbij de laatste naam de beste papieren heeft (zie ook voetnoot 6). Zekerheid hierover is er echter niet. Indien het hier niet om een naam gaat, worden er in 2 Johannes dus helemaal geen namen genoemd. Dit heeft geleid tot de gedachte dat het hier niet om een vrouw en haar kinderen zou gaan, maar om een plaatselijke gemeente en haar leden¹⁰. Hoe het ook zij, het onderwijs van deze brief is voor beide situaties van belang, ook nu nog.

3 Johannes is gericht aan een zekere Gajus. We worden niet geïnformeerd over zijn identiteit. We komen de naam Gajus weliswaar nog enkele keren tegen in de Bijbel, maar het is niet mogelijk met zekerheid te zeggen dat het om een van hen gaat (Hand. 19:29; 20:4; Rom. 16:23; 1 Kor. 1:14). Hetzelfde geldt voor de andere personen die hier worden genoemd, nl. Diotrefes en Demetrius¹¹. Net als in 2 Johannes wordt de geadresseerde voor ons (niet toen) vaag gehouden. De inhoud van de brief is echter ook van belang voor ons vandaag.

Een onderzoek naar de adressering in de drie brieven van Johannes blijkt dus niets concreets op te leveren. Des te meer daarom is de inhoud van elk van deze brieven leerzaam voor alle christenen van alle tijden en op alle plaatsen. En misschien is dat nu ook wel precies de reden.

Plaats en datering

Net zoals we er bij de adressering niet uitkomen, geldt dit ook voor vragen aangaande plaats en datering van de brieven: ze geven daarover geen enkele aanwijzing.

Als plaats van verzending wordt traditioneel gedacht aan de stad Efeze, omdat Johannes daar op latere

⁹ Dit Gr. woord ‘kuria’ (vr.) wordt als zodanig enkel in 2 Joh. gebruikt (vs. 1, 5), en is telkens weergegeven door ‘vrouw’. Het is evenals het woord ‘kurios’ (d.i. meester, of heer) afgeleid van ‘kuros’ (d.i. macht, kracht).

¹⁰ Over de vraag of het hier om een vrouw gaat of om een plaatselijke gemeente is heel wat gedebatteerd in de commentaren, waarbij allerlei pro’s en contra’s opgesomd worden. Voor beide visies is veel te zeggen, waarbij de opvatting dat het om een vrouw en haar kinderen zou gaan de beste papieren lijkt te hebben.

¹¹ De enige Demetrius die we nog kennen in de Bijbel is de zilversmid die een oproer veroorzaakte in Efeze (Hand. 19:24). Als deze brief vanuit Efeze geschreven is, dan kan deze Demetrius (die dan tot bekering moet zijn gekomen) de drager van de brief geweest zijn (vgl. vs. 12, indien dit vers slaat op de drager van de brief). Anderen denken aan Demas (als verkorte naamsvorm), de medewerker van Paulus die de wereld lief kreeg maar dan van zijn verkeerde weg zou teruggekeerd zijn (Kol. 4:4; 2 Tim. 4:10; Fm.:24). Dit zijn echter, net als bij de overige namen, slechts gissingen.

leeftijd verbleef¹². Echter, dan gaan we ervan uit dat de brieven ook in die tijdsperiode van Johannes’ leven geschreven zijn. Plaats en datering hangen dus met elkaar samen. Hiervoor pleit wel dat Johannes spreekt over het bezoeken van zijn geadresseerden (2 Joh.:12, 3 Joh.:14). Tijdens zijn bediening in Klein-Azië bleef Johannes zorg te dragen voor meerdere gemeenten in de regio (vgl. Openb. 2 en 3). Aangezien hij niet overal tegelijkertijd kon zijn, kan dat de reden zijn waarom hij 1 Johannes schreef. De brief was dan gericht aan al die gemeenten, in antwoord op de dwaalleringen die de ronde deden. Dat verklaart ook de (voor ons) vage bekendmaking, omdat het noemen van zijn naam dan niet nodig was. 2 en 3 Johannes moeten rond dezelfde tijd als 1 Johannes geschreven zijn, wat rond het jaar 90 na Chr. zal zijn geweest. De inhoud van de dwaalleer waar Johannes tegen optrad zou dit kunnen ondersteunen. Echter, het is maar de vraag of die inhoud wel zo duidelijk is (zie verder).

Een heel andere datering van de brieven is echter tussen 60 en 65 na Chr., en dan mogelijk vanuit Jeruzalem (of misschien toch vanuit Efeze). Dit zou dan voor de Joodse opstand (66-70 na Chr.) moeten zijn geweest. De ‘wij-vorm’ in 1 Johannes 1:1-5 zou dan terugslaan op de groep van apostelen die toen nog in Jeruzalem vergaderd was en zorg droeg voor de gemeenten in Palestina. Het verlaten van de gemeente in 1 Johannes 2:19 door sommigen, zou daarmee dan slaan op het weggaan uit de gemeenten aldaar. De dwaalleringen kunnen namelijk toen reeds een aanvang genomen hebben (vgl. 2 Petr. 2; Jud.).

Ook hier blijven we dus in onzekerheid, maar dat is van weinig belang voor het bestuderen en begrijpen van de inhoud van de brieven. Traditioneel echter heeft de eerste opvatting de beste papieren.

Situatieschets van de drie brieven

Om deze drie brieven beter te begrijpen is het van belang te weten dat er rondreizende predikers of leraars waren (zie 2 Joh.:10; 3 Joh.:5-8). Zij gingen van plaats tot plaats, van stad tot stad, van gemeente tot gemeente en hadden zodoende een woordverkondigende bediening. In het boek Handelingen zien we allereerst dat Petrus rondreisde en vervolgens ook Paulus, hoewel het daar aanvankelijk meer ging om evangelieverkondiging. Maar toen er eenmaal wat langere tijd gemeenten waren, kwamen er rondreizende predikers. Daar is op zich helemaal niets mis mee, integendeel; tenminste zolang de woordverkondiging correct (of zoals we het nu zouden noemen ‘bijbels’) bleef (vgl. 1 Joh. 2:24).

¹² Gewoonlijk gaat men er vanuit dat Johannes reeds op hoge leeftijd gekomen was toen hij zijn brieven schreef, wat pleit voor een late datering. Dit onder meer vanwege de titel ‘oudste’, die hij zichzelf geeft.

In de dagen van Johannes waren rondreizende leraren een gebruikelijke zaak. Wanneer zo iemand ergens kwam, kreeg hij onderdak bij iemand van de gemeente. Het probleem was echter dat sommigen van hen dwaalleer brachten. Ze brachten leringen die ze presenteerden als een 'voortzetting', of 'verdieping' van de christelijke leer, waarbij ze een bepaalde spirituele verhevenheid en autoriteit claimden. Johannes bestempelde hun leringen echter als dwalingen, het was een 'verder gaan en niet blijven in de leer van Christus' (2 Joh.:9).

Over het ontvangen van rondreizende leraars handelen 2 en 3 Johannes. Zoals gezegd, waren er mensen die in de gemeenten andere leringen brachten (of: hadden gebracht), maar daarna (daar zij geen succes hadden) de gelovigen hadden verlaten (1 Joh. 2:19). Daarop reageert 1 Johannes. Vooral de Persoon van de Heer Jezus Christus werd aangevallen (zie o.a. 1 Joh. 2:22; 4:3; 2 Joh.:7). Dat is niet verwonderlijk, aangezien Hij de kern is van heel het christelijk geloof. Wat we in 1 Johannes vinden komt in praktische zin terug in 2 en 3 Johannes. Wat we in 2 en 3 Johannes vinden komt thematisch uitgewerkt terug in 1 Johannes.

De achtergrond van 1 Johannes

De aanleiding voor het schrijven van 1 Johannes moet dus gezocht worden in de antichristelijke leringen die twijfel zaaiden en een aantasting waren van de christelijke leer, zoals die door de apostelen en de profeten van het Nieuwe Testament was ontvouwd (Ef. 2:20). Meer dan twintig keer wordt in deze brief over de Heer Jezus gesproken als de Zoon en eenmaal zelfs over Hem als 'de waarachtige God' (5:20). In het bijzonder dat punt werd immers aangevochten door de dwaalleraars.

De verdere inhoud van de valse leringen wordt niet nader beschreven, maar slechts terloops aangegeven. Verschillende voorstellen zijn gedaan, maar het is ook nu nog veelbetekenend dat Johannes het vaag houdt¹³. Johannes had *vele* antichristen (2:18) en *vele* valse

profeten (4:1) op het oog¹⁴. Wie zij precies waren en wat zij precies leerden is van ondergeschikt belang. De dwaalleringen hoeven niet allemaal identiek te zijn geweest, ze bevatten waarschijnlijk verschillende visies¹⁵. De Grieks-Romeinse wereld van toen was immers een broedplaats van allerlei religieuze ideeën. Johannes houdt zich er dan ook niet mee bezig om die allemaal te weerleggen (de aanleiding voor de brief is niet de inhoud ervan geworden). Veeleer richt hij zich op het ware christelijke leven om dat te bevestigen; en dat is de beste verdediging tegen welke dwaalleer dan ook (hoewel het weerleggen van dwaalleer ook zijn nut kan hebben).

Enkele beweringen van de dwaalleraars die Johannes noemt zijn:

- de bewering zondeloos te zijn (1:8, 10);
- de bewering dat Jezus niet de Christus is (2:22; 5:1);
- de bewering dat Jezus niet de Zoon van God is (5:5);
- de bewering dat Jezus Christus niet waarachtig mens was (4:2; vgl. 2 Joh. :7);
- de bewering dat de geboden van de Heer Jezus niet gehoorzaamd dienen te worden (2:3-6).

Er kan uit 1 Johannes niet geconcludeerd worden dat deze dwaalleraars een immoreel, losbandig leven hebben geleid (zoals bijv. wel uit 2 Petr. 2). Johannes gaat niet verder dan de omschrijving die hij wellicht van hen geeft in 2:16, waaruit blijkt dat zij eigenlijk wereldse mensen waren¹⁶. Ze pretendeerden zelfs bijzondere godsvrucht te hebben (vgl. 2:4-6), en dat maakte het wellicht des te moeilijker hen als dwaalleraars te ontmaskeren. Dat blijkt ook uit het gegeven dat Johannes het kennelijk mogelijk achtte dat ware gelovigen de leer van de valse leraars als christelijke leer erkenden (4:1-6).

Na verloop van tijd hadden de dwaalleraars hun ware gelaat getoond en de gemeente(n) verlaten (2:19). Dat was niet zonder slag of stoot gegaan, en nog steeds oefenden ze een schadelijke invloed uit. Dat had geleid tot verwarring, en dat in het bijzonder voor de kinderen (pasbekeerden) in het geloof. Ze hadden allerlei vragen en niet in het minst de vraag: 'Zouden deze mensen toch gelijk hebben?' Vandaar dat deze brief vooral een pastorale toon heeft en niet zozeer vermanend is. De

¹³ Met betrekking tot de dwaalleringen wordt vooral gedacht aan het gnosticisme (waaronder diverse religieuze stromingen met eigen ideeën bestonden), het docetisme (de eerste van de gnostische richtingen binnen het christendom) en eclecticische stromingen (deze kiezen, Gr. 'eklego', d.i. 'uitkiezen, uit diverse godsdienstige stromingen en wijsbegeerten datgene wat zij als goed beschouwden om er dan een eigen leer van te maken). Deze stromingen bestonden toen weliswaar nog niet in hun ontwikkelde vorm, maar de voorlopers (bijv. Cerinthus) ervan waren wel reeds aanwezig. Deze hebben het christendom bedreigd en hun invloed werd groter in de tweede eeuw na Chr., en wel allereerst in Klein-Azië.

¹⁴ Met woorden als 'dwaalleraar', 'valse profeet' en bijv. ook 'farizeeër' dient met voorzichtigheid omgegaan te worden. Deze woorden hebben een zware lading en moeten dus niet snel in de mond genomen worden. Bij dergelijke woorden moet je immers uitgaan van slechte motieven, en zolang die niet bewezen zijn gebruiken we die woorden beter niet.

¹⁵ Bij pogingen om datgene wat Johannes aanreikt in een bepaalde dwaalleer te herkennen blijkt dat er elementen zijn die niet allemaal in eenzelfde leer passen. Ook zijn er telkens elementen die door Johannes dan weer niet genoemd worden.

¹⁶ Eerder heb ik hier uitgebreider over geschreven in mijn artikel 'Wat in de wereld is', de lezer kan het desgewenst op deze site vinden.

gelovigen waren geconfronteerd (geweest) met dwaalleraars die door Johannes heel scherp misleiders werden genoemd (1 Joh. 2:26; 3:7; 2 Joh.:7). Verder duidde hij hen aan met de naam 'antichristen' (1 Joh. 2:18, 22; 4:3; 2 Joh.:7)¹⁷. Johannes wilde de gelovigen dan ook bevestigen in het geloof. Bijna twintig keer vinden we de uitdrukking 'wij weten' of 'u weet'.

Een hoogtepunt in deze brief is 1 Johannes 5:13, als bevestiging van Johannes 20:31.

- In het evangelie van Johannes is Christus de Bezitter en de Openbaarmaker van het eeuwige leven, in 1 Johannes is Hij het leven in de christen.
- In het evangelie gaat het om het ontvangen van het eeuwige leven, in 1 Johannes om de uitingen en de zichtbaarheid van dat leven in ons.
- In zijn evangelie ging het erom duidelijk te maken hoe iemand het eeuwige leven kan krijgen. In 1 Johannes gaat het erom de gelovigen te bevestigen in de kennis van het eeuwige leven (zie ook 1 Joh. 2:25; 3:1), en om de blijdschap die wij mogen kennen in de gemeenschap met God en elkaar (1 Joh. 1:3-4).

Zo werden zij erin bevestigd dat zij in het juiste kamp zaten.

In 1 Johannes worden veel tegenstellingen gebruikt. Johannes stelt het ene scherp tegenover het andere, als een zwart-wit denken. Dat doet hij omdat de ware gelovigen onderscheiden moeten worden van de valse leraars. Gaandeweg toont hij aan hoe het zit met de dwaalleraars en waarom zij zodoende los staan van God¹⁸. Evenzeer toont hij daartegenover aan hoe het zit met de ware gelovige, om dat als bewijs aan te voeren voor diens gemeenschap met God. Het is er Johannes immers om te doen dat zijn lezers weten dat zij eeuwig leven hebben (5:13). Hij ziet dat leven niet als een toekomstig iets, maar als iets dat de gelovige bezit en dat zich uit in diens denken en doen. Wat iemand zegt, wordt door Johannes gekoppeld aan diens praktijk (bijv. 1:6; 2:3, 6, 9, enz.). De praktijk van de gelovige is immers evenzeer van belang met het oog op de gemeenschap met God.

De toetsstenen die Johannes hanteert zijn dan ook van tweeërlei aard, nl. een correcte belijdenis – niet in het minst aangaande de Persoon van de Heer Jezus Christus – en een oprecht christelijk gedrag. Hij somt in deze brief dan ook allerlei kenmerken op van het christelijk leven; en deze kenmerken vinden hun

¹⁷ Ook in 2 Petrus wordt hard ingegaan tegen dwaalleraars, evenals in de brief van Judas. Johannes beschouwt hen echter als echte 'antichristen', regelrechte vijanden van de christelijke leer, de ware christenen en bovenal van Christus zelf.

¹⁸ De dingen waar Johannes over schrijft zinspelen dan ook direct of indirect op de claims die deze dwaalleraars hadden en op de dingen die zij leerden. Zodoende toonde Johannes aan zijn lezers wat er fout was in hun leringen en waarom.

oorsprong in God Zelf. Wie zichzelf herkent, mag weten dat hij eeuwig leven heeft en gemeenschap met God heeft¹⁹.

Johannes geeft de volgende zeven kenmerken van de gelovige²⁰:

Met betrekking tot God:

- hij bewaart Gods geboden (2:2-6, 29; 3:10, 22; 5:3);
- hij leeft niet naar de zonde (3:6, 9; 5:18);
- hij heeft de medegelovigen lief (2:9-11; 3:10, 14, 18, 23; 4:7, 11, 20 - 5:2).

Met betrekking tot Jezus:

- hij belijdt Jezus als de Christus (2:23; 5:1);
- hij belijdt Jezus als Mens geworden (4:2);
- hij belijdt Jezus als de Zoon van God (4:15; 5:5).

Met betrekking tot de Heilige Geest:

- hij heeft de Heilige Geest ontvangen (3:24; 4:13).

De achtergrond van 2 Johannes

In deze korte brief richt Johannes zich tot een (aanzienlijke) vrouw en haar kinderen, een gezin dat er kennelijk om bekend stond dat het bijzonder gastvrij was voor rondreizende leraars. Dat sierde haar, maar bracht het gevaar met zich mee dat ze ook valse leraars in huis zou halen. Hij schrijft haar dan ook bij wijze van waarschuwing, zodat zij op haar hoede zou zijn voor valse leraars en zich van hen zou afschermen door hen niet te ontvangen.

De achtergrond van 3 Johannes

Ook Gajus was iemand die gastvrijheid verleende aan rondreizende leraars. Zij hadden een goed getuigenis van hem overgebracht aan Johannes, in het bijzonder aangaande zijn vasthouden aan de waarheid. Vandaar

¹⁹ Doordat Johannes de dingen zo scherp stelt kan de gelovige zich toch nog gaan afvragen of hij wel dat (eeuwige) leven heeft. Het kan immers zijn dat hij in de praktijk maar al te vaak faalt (vgl. Rom. 7). Het is daarom belangwekkend dat Johannes in zijn eerste hoofdstuk begint met te zeggen dat ook de christen nog zondigt. Zo weten wij dat een incidenteel niet voldoen aan de dingen die Johannes schrijft niet als een bewijs moet gezien worden dat wij het leven niet hebben. Het gaat om de richting van het leven en de tendens die daarin geleefd wordt (even los van 1 Joh. mogen we ook gerust zeggen dat het verlangen op zich al een bewijs is van het leven van God in ons, zie Fil. 2:13; maar Johannes kijkt naar de uitingen in het denken en naar het gedrag van de gelovige die dat leven kenmerken).

²⁰ Vrij naar H.P. Medema, 'Het leven is geopenbaard', Vaassen, 1993.

dat Johannes zich richt tot deze man in wie hij vertrouwen heeft. Er is immers een probleem met een zekere Diotrefes, al dan niet uit dezelfde plaatselijke gemeente. Deze gedraagt zich als een tiran en voert een alleenheerschappij. Johannes heeft kennelijk een brief aan de gemeente gericht, maar Diotrefes heeft die achtergehouden of op zijn minst tegengesproken (vs. 9). Daarbij laat hij niet na om boze taal te gebruiken tegen Johannes en tegen allen die van dezelfde mening zijn (vs. 10). Ook de rondreizende leraars worden door hem geweerd, zelfs in die mate dat elkeen die hen ontvangt onverbiddelijk door hem uit de gemeente wordt gezet ²¹. Johannes omschrijft die houding en zijn daden als ‘boos’ (vs. 10) en als ‘kwaad’ (vs. 11).

Het doel van Johannes’ schrijven is niet dat Gajus tegen Diotrefes zou optreden, dat zou hijzelf doen (vs. 10). Diotrefes dient in deze brief eigenlijk tot niet meer dan een waarschuwend voorbeeld. Johannes schrijft Gajus echter opdat deze het voorbeeld van Diotrefes niet zou volgen of zich niet door hem zou laten afschrikken (vs. 11), en zodoende mensen als Demetrius (wellicht de drager van deze brief) gastvrij zou ontvangen.

De verhouding tussen 2 en 3 Johannes

In 2 Johannes valt de nadruk op het vasthouden aan de waarheid, de zuivere leer, en het mijden van gemeenschap met dwaalleraars. Daarom wordt er ook gesproken over het gevaar van valse leer (vs. 7, vgl. vs. 11). In 3 Johannes valt de nadruk meer op de liefde en het ontvangen van – de gemeenschap met – medegelovigen. In dat verband wordt er gesproken over verkeerd gedrag (vs. 9, 10). In de kring van de gelovigen mag de gemeenschap niet te breed getrokken worden (2 Joh.), maar anderzijds mag die ook niet te smal getrokken worden (3 Joh.). We moeten het een niet boven het ander stellen en geen waardeoordeel toekennen vanwege de volgorde van de twee briefjes, want die chronologische volgorde is ons niet bekend. Beide aspecten zijn even belangrijk en het nalaten van zowel het ene als het andere is fout. Want de gelovigen vormen een gemeenschap van licht, liefde, leven en waarheid; en dat alles in zorgvuldige harmonie, evenwichtig, met elkaar.

In deze twee korte briefjes vinden we twee kernpunten van Johannes’ denken. Enerzijds een hartelijke liefde voor medegelovigen, anderzijds een uitdrukkelijk vasthouden aan de waarheid. Hij bemoedigt een zuster in de waarheid en maant haar aan tot voorzichtigheid, want liefde zonder waarheid is onvoldoende; aan haar schrijft hij wie ze niet moet ontvangen. Hij bemoedigt

²¹ We mogen niet denken dat Diotrefes een dwaalleraar was (thematiek in 1 en 2 Joh.), want daar geeft 3 Joh. geen aanleiding toe. Hij wordt geduid als een tiraniek gemeenteleider. Het verband met 2 Joh. is dat er in beide brieven gesproken wordt over het al dan niet ontvangen van goede dan wel slechte rondreizende leraars.

een broeder in de waarheid en roept hem op tot het hartelijk blijven ontvangen van medegelovigen, want waarheid zonder liefde is onvoldoende; aan hem schrijft hij wie hij wel behoort te ontvangen.

Een vrouw heeft – algemeen gesproken – meer de neiging zich door haar gevoel te laten leiden, maar als daar geen bijbelgetrouwheid bij is, dan is zij niet goed bezig. Een man heeft – algemeen gesproken – meer de neiging zijn verstand te volgen, maar als daar geen gevoelens van liefde en zorg bij zijn, dan is hij evenzeer verkeerd bezig. Beide zaken gelden voor alle gelovigen en het is goed op te merken dat Johannes beide aspecten even belangrijk vond!

Indeling van de brieven

Eén van de kernwoorden in de brieven van Johannes is het woord ‘waarheid’ (21 keer) ²², evenals dat in zijn evangelie het geval is (28 keer). Dat heeft wellicht onder meer te maken met het feit dat er in zijn dagen zoveel dwaalleraars en dwaalleringen waren. Waarheid is bij Johannes echter meer dan een feitelijk weten of belijden; het is ook een zaak van de praktijk van het leven, die in overeenstemming moet zijn met die waarheid.

De drie brieven samen kunnen als aanvullend op elkaar beschouwd worden:

- 1 Johannes 1: waarheid en licht
- 1 Johannes 2: waarheid en de wereld
- 1 Johannes 3: waarheid en gerechtigheid
- 1 Johannes 4: waarheid en liefde
- 1 Johannes 5: waarheid en leven
- 2 Johannes: waarheid en verleiding
- 3 Johannes: waarheid en gemeenschap

Het blijkt bijzonder lastig een indeling te vinden in 1 Johannes. Velen hebben daartoe een poging ondernomen, waarbij de een meer succesvol is dan de ander. Dat komt doordat Johannes associatief te werk lijkt te gaan, waarbij alles weer met elkaar verbonden blijkt te zijn. Doordat thema’s als licht, waarheid, liefde, gerechtigheid, de Persoon van Christus, gemeenschap en leven steeds weer opduiken, lijkt het vinden van een structuur in 1 Johannes erg moeilijk ²³.

²² 1 Joh. 1:6, 8; 2:4, 8, 21; 3:18, 19; 4:6; 5:6, 2 Joh.: 1, 2, 3, 4; 3 Joh.: 1, 3, 4, 8, 12.

²³ Twee interessante indelingen zijn te vinden in R. Hausouls [online commentaar op 1 Johannes](#).

Indeling van 2 Johannes

Vs. 1a:	In Gods waarheid liefhebben
Vs. 1b-3:	Gods waarheid kennen
Vs. 4-6:	In Gods waarheid wandelen
Vs. 7-11:	Gods waarheid beschermen
Vs. 12-13:	Slot en groet

Indeling van 3 Johannes

Vs. 1:	Inleiding
Vs. 2-8:	Hoe het wel hoort
Vs. 9-10:	Hoe het niet hoort
Vs. 11:	Aansporing
Vs. 12:	Aanbeveling van Demetrius
Vs. 13:	Slot en groet

Oude Sporen 2009

